

การปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โส้ในบริบทสังคมอีสาน

The Sociocultural Adaptations of So Ethnic Group in Isan Society

เทพารักษ์ สุริฝ่าย¹ / เกียรติศักดิ์ บังเพลิง² / ชีระพงษ์ มีไชยสง³

Theparuk Surifai / Kiattsak Bangperng / Theerapong Meethaisong

¹นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Doctor of Philosophy, Religion and Wisdom for Development Program,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

²รองศาสตราจารย์ ดร., ที่ปรึกษา สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Associate Professor Dr., Advisor, Religion and Wisdom for Development Program,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

³รองศาสตราจารย์ ดร., ที่ปรึกษาร่วม สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Associate Professor Dr., Co-Advisor, Religion and Wisdom for Development Program,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Received: June 14, 2023

Revised: August 8, 2023

Accepted: August 18, 2023

DOI: <http://doi.org/10.14456/jhusoc.2023.13>

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โส้ในบริบทสังคมอีสาน เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 74 คน ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง นำข้อมูลมาวิเคราะห์ และ

นำเสนอด้วยรูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์โซ้อยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (Autro-Asiatic) สาขามอญ-เขมร หรือกะตูกิก (Katuic) มีความเชื่อเรื่อง “ผี” ทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับพฤติกรรมและความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มที่มีความแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ในบริบทสังคมอีสานกลุ่มชาติพันธุ์โซ่ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมให้เข้ากับท้องถิ่นอีสานได้อย่างกลมกลืน เลือกใช้ภาษาสลับกันไปมาอย่างเลื่อนไหลทั้งความเป็นโซ่และความเป็นท้องถิ่นอีสาน มีการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว หยิบเลือกใช้กลยุทธ์ทางวัฒนธรรมหลายแบบเพื่อรับมือกับวัฒนธรรมกระแสหลักในท้องถิ่นอีสาน กลยุทธ์ที่สำคัญคือ การถือผีควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา โดยปรับเปลี่ยนตำแหน่งผีสูงสุดเป็นผีปู่ตาตามแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน ขณะเดียวกันก็เลือกที่จะรักษาและประดิษฐ์สร้างมิติวัฒนธรรมอย่างอื่นของความเป็น “โซ่” เพื่อรักษาความมีตัวตนทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ โดยไม่ถูกกลืนกลายด้วยวัฒนธรรมกระแสหลัก แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมกระแสหลักได้อย่างกลมกลืน

คำสำคัญ: กลุ่มชาติพันธุ์โซ่, การปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรม, พลวัตชาติพันธุ์

Abstract

This article examined the sociocultural adaption of the So ethnic groups in Isan society. Qualitative research interviewed 74 informants using a purposive sampling technique. The data were analyzed, synthesized and presented with descriptive and content analysis. The results showed that the So ethnic groups belong to the Mongoloid group of the Austroasiatic language family, speaking the Mon-Khmer language or Katuic. Various forms of “spirit” beliefs served as a model for the deeds and relationships of group members that are distinctive from other ethnic

groups. In the context of Isan society, the So ethnic groups have happily adapted their way of life, society and culture, following the traditions of local people in Isan harmoniously. In addition, they used So and local Isan alternatively. As a cultural tourism village, it retained a lively identity and cultural adaptations for tourism. The study also found that the So ethnic group wisely used a variety of cultural strategies to combat mainstream culture in Isan. Following Isan traditions, the highest ghost position is the grandfather's ghost. They preserved and invented other cultural dimensions to keep their cultural identity without being assimilated by mainstream society, demonstrating their ability to smoothly integrate their way of life into mainstream culture.

Keywords: ethnic dynamics, sociocultural adaptation, so ethnic group

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์โส้ ตามการจัดกลุ่มชาติพันธุ์ของนักภาษาศาสตร์ถือว่าอยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (Autro-Asiatic) (Pontri, 1984, pp. 17-21) สาขามอญ-เขมร หรือกะตูกิก (Katuic) (Burasith, 2009, pp. 9-13) ในการรับรู้ของรัฐไทย ถือว่า “โส้” หรือ “กะโซ้” เป็นพวก “ข้า” พวกหนึ่งมีวิถีชีวิตอาศัยอยู่ตามป่าภูเขาทำไร่ ช้างที่ เรียกตนเองว่า “โส้” ถิ่นฐานเดิมสันนิษฐานว่า กระจายอยู่หลายพื้นที่ในฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ก่อนที่จะอพยพข้ามมาฝั่งขวาของแม่น้ำโขง เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยหลายระลอก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา สาเหตุของการเคลื่อนย้ายสัมพันธ์กับเงื่อนไขหลายมิติ อาทิ รูปแบบวิถีชีวิตการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานเพื่อแสวงหาที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ตลอดจนถึงภัยทางการเมืองที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาสะสมให้เป็นประชากร พลเมืองและไพร่ทาสของรัฐไทย (Suphon, 1990, pp. 4-6)

สอดคล้องกับงานของ Failai (2019, pp. 225-234) อธิบายว่า การอพยพของชาวโล้เกิดจากเงื่อนไขด้านนโยบายการกวาดต้อนของราชสำนักกรุงเทพฯ และการเกลี้ยกล่อมปัจจุบันกระจายตัวอยู่ในพื้นที่บ้านโปนจาน อำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม พื้นที่บ้านพะทาย อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และพื้นที่บ้านโพธิ์ไพศาล อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดสกลนคร

ในอดีตชาวโล้อยู่กันเฉพาะกลุ่มมีภาษาโล้ในการสื่อสารกันเองแตกต่างจากคนในท้องถิ่น อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เครือญาติ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การทอผ้าเป็นอาชีพเสริมอีกอย่างหนึ่งของชาวโล้เพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันและจำหน่าย มีความเชื่อเรื่องผีและฮีดที่ควบคุมวิถีชีวิต และความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวโล้ เป็นที่สังเกตว่า ผิดูกถือเป็นศาสนาของชาวโล้ที่ส่งผลต่อการจัดองค์กรทั้งทางพื้นที่การอยู่อาศัย ชุมชนและสังคมวัฒนธรรม เมื่อว่าด้วยโครงสร้างทางวัฒนธรรมแบบจารีต ชาวโล้มีภาษาที่แตกต่างไปจากพวกข้าทั่วไป แต่ภาษาของโล้ ก็ยังถือว่าอยู่ในตระกูล “ออสโตรเอเชียติก” สาขามอญเขมร หรือกะตูก (Katwic) นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่มีพื้นเพเป็นคนโล้เองก็ได้แล้วว่า ลักษณะภาษาโล้คล้ายภาษาเขมรและภาษาส่วย เป็นเอกลักษณ์การสื่อสารในชีวิตประจำวัน มีความแตกต่างจากภาษาไทยอีสานทั่วไป อาทิ คำว่า “เหระออ” แปลว่า สวรรค์ เป็นคำทักทาย (Burasith, 2009, pp. 9-13)

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ตอนต้นมา เป็นช่วงที่ชาวโล้อพยพเข้ามาฝั่งขวาของแม่น้ำโขง พวกเขายังคงมีรูปแบบโครงสร้างทางวัฒนธรรมแบบจารีต วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่อิงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเรื่องผีในการควบคุมพฤติกรรมคนในกลุ่ม เมื่อไทยได้รวมอำนาจปกครองทำให้ดินแดนดังกล่าวอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศไทย จึงเปลี่ยนชื่อ “เป็นอีสาน” หรือ “ไทยอีสาน” ในปัจจุบัน การสร้างความเป็นปึกแผ่นภายใต้เงื่อนไขความหลากหลายทางชาติพันธุ์ยังต้องอาศัยระบบการศึกษาแบบสยาม เริ่มตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ต่อมาเกิดปฏิบัติการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 มีผลทำให้อำนาจรัฐเข้ามาควบคุมโดยการ

ปฏิรูปมณฑลเทศาภิบาล (Soonthornpasuch, 2005, pp. 162-165) ผลของการเปลี่ยนแปลงทำให้ชาวโล่ต้องมีความสัมพันธ์กับคนอีสาน ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในภูมิภาค ชาวโล่ได้ซึมซับวัฒนธรรมอีสาน ที่มีโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ใหญ่กว่า ส่งผลทำให้วัฒนธรรมอีสานครอบงำ อาทิ ภาษาพูด ชาวโล่พูดได้ทั้งภาษาโล่ และภาษาอีสาน นอกจากนี้ยังมีการถือศีตคอง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของอีสาน ทำให้ชาวโล่มีการรับและปรับตัวเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้ และในระหว่างช่วงแห่งการพัฒนาในด้านต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน ทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ไปจนถึงการท่องเที่ยวเกิดความเจริญ และการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ทั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ภาษา การแต่งกาย อาชีพเพื่อปรับตัวให้อยู่ร่วมกันเข้ากับยุคสมัยสังคมอีสาน และรัฐไทย ปัจจุบันลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมของคนโล่ส่วนหนึ่งเปลี่ยนไปมาก เนื่องจากการแต่งงานกับคนกลุ่มอื่น ๆ จึงอาจหาลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มได้ยาก การสร้างบ้านเรือนในปัจจุบันจะปลูกสร้างตามสมัยนิยมจากอิทธิพลภายนอก ลักษณะของบ้านเรือนจะมีลักษณะคล้ายคลึงหรือเหมือนกับคนอีสาน อีกทั้งชาวโล่ส่วนหนึ่งอพยพกลับมาจากการไปทำงานต่างถิ่น พวกเขาจึงรับรูปแบบการปลูกบ้านที่เน้นความสวยงาม และประโยชน์ใช้สอย โดยมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเข้ามาเป็นตัวกำหนดด้วย และการแต่งกายเป็นไปตามสมัยนิยม เพราะความสะดวกในการซื้อหาและการทอผ้าพื้นเมืองมีจำนวนลดน้อยลงเพราะคนรุ่นใหม่ไม่มีการสืบทอด เช่นเดียวกับภาษาที่ปัจจุบันตกอยู่ในภาวะวิกฤต ทั้งนี้เพราะคนโล่รุ่นใหม่ที่เป็นเด็ก และเยาวชนไม่นิยมพูดภาษาโล่ แต่หันไปพูดภาษาอีสาน (ลาว) แทน ในปัจจุบันชาวโล่ในวัยหนุ่มสาวส่วนใหญ่จะอพยพไปทำงานยังต่างถิ่น อาทิ ทำงานรับจ้างตามโรงงาน บริษัทหรือห้างร้าน ปัจจุบันชาวโล่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงรวมถึงกระแสการท่องเที่ยว ชาวโล่มีความภาคภูมิใจในสังคมปัจจุบัน ผ่านการนำเสนอตัวตนความเป็นโล่ อาทิ การนำเสนอพิธีกรรมโล่ดั้งเดิมเป็นเครื่องมือหรือทรัพยากรที่พวกเขาเลือกขึ้นมาเพื่อนำเสนอตัวตน และแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นโล่ อันสะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวทางชาติพันธุ์อย่างพลวัต

ปัจจุบันชาวโลได้เข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจรัฐ จึงถูกแปรเปลี่ยนและหล่อหลอมไปสู่ความเป็นชาติไทย ทำให้พวกเขามีการปรับตัวและต่อรองในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยการอาศัยความเชื่อดั้งเดิมเรื่องเกี่ยวกับผีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ในด้านหนึ่งพวกเขามีลักษณะเปิดรับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ แต่ในอีกด้านหนึ่งพวกเขาก็ยังคงรักษาความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมไว้ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พวกเขายังคงสืบทอดและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น การปรับตัวกับเงื่อนไขเหล่านี้มีผลทำให้พวกเขาได้ปรับอัตลักษณ์ตนเองให้ยืดหยุ่นขึ้น ท้ายที่สุดรูปแบบชีวิตสมัยใหม่ของพวกเขาก็เกิดการปรับตัวผสมผสาน และก่อรูปเป็นลักษณะวัฒนธรรมที่หลากหลายเลื่อนไหลไปตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการครอบงำ โดยทั่วไปแม้มีการศึกษาชาวโลโดยนักวิชาการส่วนหนึ่งทั้งในเรื่องของภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และรายละเอียดทางวัฒนธรรมเฉพาะบางแง่มุม เช่น สารัตถความเชื่อ พิธีกรรม เครื่องญาติหรือโลกทัศน์ของชาวโล ตามเป้าหมายของการศึกษานั้น ๆ ทำให้นักศึกษาโลที่มองความเป็นชาติพันธุ์ของชาวโล และอธิบายการเปลี่ยนแปลงตัวตนทางชาติพันธุ์โลที่เกิดขึ้นในบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้นยังมีอยู่อย่างจำกัด จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โลในบริบทสังคมอีสาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โลในบริบทสังคมอีสาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นกระบวนการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากภาคสนาม (Fieldwork Research)

เพื่อค้นหาประเด็นตามหัวข้อวิจัยที่กำหนด โดยลำดับขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document research) เน้น

การศึกษาจากข้อมูลประเภทข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ตำนาน เอกสารประวัติศาสตร์ บันทึกการเดินทางทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ประวัติความเป็นมาของชาวโล่ในประเทศไทย เพื่อนำมาสนทนากับงานวิจัย

2) การศึกษาภาคสนาม (Field Research) เป็นการลงพื้นที่ทำการศึกษา

และเก็บข้อมูลจากกลุ่มชาติพันธุ์โล่ในพื้นที่ศึกษา โดยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) ทั้งที่เป็นทางการ และไม่ใชทางการ และตามติดปฏิบัติการชีวิตประจำวันที่มีนัยสำคัญสะท้อนการให้ความหมาย การปรับตัว และการต่อรองกับเงื่อนไข และสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลที่เป็นจริงมีประสิทธิภาพ และเป็นไปอย่างธรรมชาติที่สุด บางครั้งต้องอาศัยสถานการณ์ เช่น เข้าร่วมในกิจกรรมที่ปรากฏขึ้นในชุมชน และการถามข่าวคราวของชาวบ้าน เพื่อสร้างความคุ้นเคย และขอสำคัญผู้ให้ข้อมูลต้องเป็นผู้มีความรู้ มีประสบการณ์ มีเจตนาดี มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมวัฒนธรรม มีใจเป็นกลางและไม่อคติบิดเบือนข้อมูล

สำหรับการบันทึกข้อมูล ผู้วิจัยจะเลือกใช้ตามสถานการณ์ มีทั้งการจดบันทึกระหว่างการสัมภาษณ์ และใช้เครื่องบันทึกเสียงหากผู้ให้ข้อมูลอนุญาตให้บันทึกเสียงได้ ในบางสถานการณ์ที่ไม่สามารถจดบันทึกข้อมูลหรือบันทึกเสียงได้ ผู้วิจัยจะใช้วิธีจดจำข้อมูลแล้วรีบจดบันทึกทันทีเมื่อมีโอกาส และจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงอาจมีการทบทวนข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลในกรณีที่เกิดความสงสัยหรือไม่แน่ใจในข้อมูลนั้น ๆ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลก็ให้ความช่วยเหลือหรืออธิบายข้อมูลในเรื่องนั้น ๆ จนกระจ่าง

การสังเกตการณ์ (Observation) ผู้วิจัยได้แบ่งเป็นสองลักษณะ คือ

1) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปอาศัยอยู่

ในหมู่บ้านพื้นที่ศึกษา สังเกตพฤติกรรมในชีวิตประจำวันของผู้ที่อาศัยในหมู่บ้าน เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในหมู่บ้าน และ 2) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นการสังเกตการณ์ในระยะแรกที่ทำกรวิจัยเพื่อศึกษาและสำรวจบริบทพื้นที่ศึกษา สังเกตสภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน แบบแผนการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้าน การรวมกลุ่มปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน วัด สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ การประชุมหมู่บ้าน เป็นต้น ที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยผู้วิจัยไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ

3) **ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)** ผู้วิจัยได้เลือกชาวโล้ที่กระจายอยู่ในพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านโพจาน บ้านพะทายและบ้านโพธิ์ไพศาล โดยครอบคลุมเพศ และวัยในกลุ่ม “ชาวโล้” ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมถึงชาวบ้านโดยทั่วไป จำนวน 74 คน/รูป ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงจากผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ระบบสังคมและลักษณะทางวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์โล้ในพื้นที่ศึกษา

4) **การตรวจสอบข้อมูล** ในลักษณะสามเส้า (Triangulation) คือ เป็นการตรวจสอบข้อมูลในการทำวิจัยจะกระทำพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นการตรวจสอบข้อมูลทันทีในพื้นที่สนามหรืออาจจะทำการตรวจสอบข้อมูลตอนออกจากพื้นที่สนามแล้วก็ได้ หรืออาจจะอยู่ระหว่างวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสุดท้าย โดยที่ผู้วิจัยย้อนไปตรวจสอบในส่วนที่เก็บมาตอนต้นได้ (Chantavanich, 2010, p. 129)

5) **การวิเคราะห์ข้อมูล (data analysis)** ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งในส่วนเอกสารและภาคสนาม มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ด้วยแนวคิดทฤษฎีเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยของงานวิจัย โดยนำเสนอรายงานการวิจัย (Research report) ด้วยรูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ผลการวิจัย

กลุ่มชาติพันธุ์โล้ท่ามกลางการโอบล้อมในบริบทสังคมอีสานเป็นผลทำให้สังคมวัฒนธรรมที่มีโครงสร้างใหญ่กว่าได้แทรกซึม และดูดซับวิถีชีวิตสังคมและวัฒนธรรมของพวกเขา และการเข้ามาของความเจริญ เทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทำให้การติดต่อสื่อสารของคนโล้ในหมู่บ้านกว้างขวางมากขึ้นถูกเชื่อมต่อกับโลกภายนอกและวิถีชีวิตแบบใหม่ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของพวกเขา ทั้งรถยนต์ โทรศัพท์มือถือมีขี้อื้อ เครื่องประดับ หรือบ้านเรือนหลังใหญ่โตมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตประจำวันอย่างมาก สื่อและเทคโนโลยีรูปแบบต่าง ๆ เข้ามาในหมู่บ้านโล้ ทั้ง Facebook และ Line มีการตั้งกลุ่ม Facebook ของหมู่บ้านขึ้นเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงสื่อและรายการทีวีต่าง ๆ เข้ามาถ่ายทอดสารคดี ทำให้ชาวโล้ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับเทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น การใช้โทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ต สังคมเครือข่าย (Social Network) พวกเขาถูกเชื่อมต่อกับวิถีชีวิตสมัยใหม่และรับเอาความเจริญต่าง ๆ ซึมซับและปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาผสมผสานกับตัวตนความเป็นโล้ ในด้านหนึ่งทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของคนโล้ที่ต้องเผชิญกับเงื่อนไขต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ที่บ่งบอกว่ารูปแบบและเนื้อหาทางวิถีชีวิต สังคมวัฒนธรรมโล้ได้ปรับเปลี่ยน ท้ายที่สุดนำไปสู่การดัดแปลงหรือผสมผสานเข้ากับท้องถิ่น รัฐ โลกาภิวัตน์และความเจริญต่าง ๆ ในบริบทสังคมอีสาน

ในบริบทสังคมอีสานชาวโล้ได้ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีแบบผู้คนในท้องถิ่นอีสาน เกิดความสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันด้วยจารีตหรือประเพณีแบบใหม่ พวกเขาสามารถแสดงอัตลักษณ์ได้หลายแบบทั้งคนโล้และคนอีสาน จนสามารถปรับตัวสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนในท้องถิ่นอีสานได้อย่างกลมกลืน โดยลดความเข้มข้นของจารีต ฮีตคองของความเป็นโล้ ทำให้ใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างเลื่อนไหลตามแบบของผู้คนในท้องถิ่นอีสาน โดยไม่ติดขัดเรื่องจารีตฮีตคองเหมือนก่อน หมู่บ้านไหนมีงานบุญประเพณีก็มักจะจ้างวงหมอลำมาจัดแสดงอย่างยิ่งใหญ่ คนโล้ในหมู่บ้านก็มักจะไปร่วมเพื่อสังสรรค์ดื่มกินและเดินรำนหน้า

อ่านหมอลำ ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้เห็นความสัมพันธ์ของคนไต่กับผู้คนในท้องถิ่นอีสาน ต่างก็ปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ในบริบทสังคมอีสาน

ด้านภาษา มีการปรับตัวผ่านการฟื้นฟู และอนุรักษ์ภาษาไว้ไปพร้อมกับการแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นไต่ เลือใช้ภาษาสลับกันไปมาอย่างเลื่อนไหลทั้งความเป็นไต่ และความเป็นท้องถิ่นอีสาน ภาษาไต่จะถูกใช้แสดงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์สื่อสารภายในกลุ่ม และสื่อสารด้วยภาษาท้องถิ่นอีสานกับคนนอก การสื่อสารจึงมีความหลากหลายและยืดหยุ่น คนไต่ในฐานะคนกลุ่มน้อยในบริบทสังคมอีสาน ปรับรับเอาสังคมวัฒนธรรมตามแบบผู้คนในท้องถิ่นอีสาน และปฏิบัติตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ตามประเพณีท้องถิ่นอีสานที่เกี่ยวข้องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางการเกษตร เช่น ประเพณีบุญกองข้าว พิธีเลี้ยงผีปู่ตาผูกข้อต่อแขน บุญประจำปี บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญกฐิน ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ในงานบุญตามปฏิทินรอบปี พวกเขาจะจัดประเพณีวัฒนธรรมร่วมกันคล้ายกับคนในท้องถิ่นอีสาน แต่งานบุญที่ดูยิ่งใหญ่ จะถูกจัดขึ้นในช่วงเดือนสิบสอง คือ บุญกฐินสามัคคี และงานที่จัดใหญ่อีกงานหนึ่งที่ทำให้พ่อแม่ญาติพี่น้อง ได้มีโอกาสอยู่ร่วมกัน คือ เทศกาลปีใหม่และสงกรานต์ มีการพบปะสังสรรค์ ค่ำกิน และร่วมกันฟ้อนรำหน้าฮ้านหมอลำซึ่ง พวกเขาไม่เคยละเลยที่จะเข้าร่วมงานพิธีตามโอกาสทั้งงานมงคลและอวมงคล พวกเขาปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมไปตามขนบธรรมเนียมประเพณีแบบท้องถิ่นอีสานด้วยจารีตและประเพณีแบบใหม่

ในบริบทการท่องเที่ยว พบว่า มีการประกอบสร้าง และธำรงอัตลักษณ์ความเป็นไต่ไปพร้อมกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว มีประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญ ๆ เช่น งานร่วมใจไทไต่ หรืองานเทศกาลไต่รำลึก ทำให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไต่ปรากฏตัวตนในเวทีการท่องเที่ยว ส่งผลให้หน่วยงานภายนอกเข้ามาให้การสนับสนุนการจัดงานประเพณีของชาวไต่ในหมู่บ้าน จนได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จัดแสดงจำลองการรำไต่ทั้งบั้ง พิธีเหยา และนำเครื่องแต่งกาย เสื้อผ้า ผ้ามัดหมี่ ผ้าฮ่อคราม มาจัดแสดงและจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวใน

งานเทศกาลไหลเรือไฟของจังหวัดนครพนม อย่างไรก็ตาม ก่อนการจัดแสดงทุกครั้งต้องบอกกล่าวผิ่ก่อน (ขออนุญาตผิ่ตามความเชื่อ) เพราะการจัดแสดงเช่นนี้ถือเป็นการลดคุณค่าทางวัฒนธรรม ผิ่อาจไม่พอใจ ในแง่นี้ทำให้เห็นว่า พวกเขายังให้ความสำคัญกับการรักษาวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นไ้ ถือเป็นพื้นที่ฐานที่สำคัญที่ทำให้พวกเขาสามารถปรับตัวในบริบทการท่องเที่ยว

ในหมู่บ้านไ้ วัดเป็นสถาบันทางศาสนาที่สำคัญในการทำบุญและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่พวกเขายังคงเคารพและถือผิ่ควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา มีความเลื่อมใสศรัทธาที่มีทั้งคนไ้แบบ ที่ถือผิ่หรือฮักคอง และคนไ้ที่นับถือพุทธศาสนา ซึ่งมีนัยถึงการปรับตัวให้ยืดหยุ่นขึ้น กฎเกณฑ์ ข้อห้ามที่กำกับพฤติกรรมและความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เคยมีเริ่มลดน้อยลง โดยหันมายึดถือรูปแบบการดำเนินชีวิตแบบใหม่อันมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงแบบการดำเนินชีวิตแบบสังคมนิยมและวัฒนธรรมที่ใหญ่กว่าเพื่อให้เกิดความคล่องตัวมากขึ้น เหมาะสมกับยุคสมัยของความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเผชิญ พวกเขาต้องปรับตัวและผ่อนคลายกฎเกณฑ์ ข้อห้ามบางอย่าง เพื่อปรับตัวเข้ากับผู้คนในท้องถิ่นอีสาน การปรับรับความเชื่อท้องถิ่นก็ได้เข้ามาแทนที่ความเชื่อผิ่ของคนไ้ด้วยความหมายอีกแบบ คือ “ผิ่ปู่ตา” ตามแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน ถือเป็นการปรับตัวก่อร่างสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไ้ในยุคสมัยใหม่ขึ้น อัตลักษณ์ความเป็นไ้จึงเกิดการผสมผสานปรับเปลี่ยนเป็นพลวัตและการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไ้ในบริบทสังคมอีสาน ตำแหน่งสูงสุดได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นผิ่ปู่ตาตามแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน

การปรับตัวกับเงื่อนไขต่าง ๆ เหล่านี้มีผลทำให้พวกเขาปรับอัตลักษณ์ของตนเองให้ยืดหยุ่นขึ้น ท้ายที่สุดรูปแบบวิถีชีวิตสมัยใหม่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไ้เกิดการปรับตัวผสมผสานและก่อรูปเป็นลักษณะวัฒนธรรมที่หลากหลายเลื่อมใสไปตามบริบทสังคมอีสาน ซึมซับรับเอาวัฒนธรรมไทยอีสาน แต่ในอีกด้านหนึ่งพวกเขาก็ยังคงรักษาความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมบางส่วนไว้ ถือเป็นเรื่องสำคัญที่ทำให้พวกเขายังคงสืบทอดและรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยอาศัยความเชื่อดั้งเดิมเรื่องเกี่ยวกับ “ผิ่”

เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นจนถึงปัจจุบัน

อภิปรายผล

กลุ่มชาติพันธุ์โล่หิบบเลือก ตีความหมายและประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ชาติพันธุ์โล่สมัยใหม่ที่แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวตามชนบทรอบนิคมแบบผู้คนในท้องถิ่นอีสาน ชาวโล่สามารถแสดงอัตลักษณ์ได้หลายแบบทั้งคนโล่และคนอีสานปรับตัวสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนในท้องถิ่นอีสานได้อย่างกลมกลืน โดยลดความเข้มข้นของจารีต ีตคองของความเป็นโล่ เลือกใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างเลื่อนไหลตามแบบของผู้คนในท้องถิ่นอีสาน ในประเด็นนี้ สอดคล้องกับมุมมองของนักวิชาการหลายท่าน เช่น Faengsidam (1999, p. 29) มองว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรมเกิดจากการรับวัฒนธรรมอื่นหรือการครอบงำทางวัฒนธรรม (acculturation) แล้วเกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นผลทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม โดยผ่านการติดต่อสัมพันธ์กับวัฒนธรรมของคนอีกกลุ่ม จนกลมกลืนกับกลุ่มคนวัฒนธรรมอื่นที่เข้มแข็งกว่า และ Pongsapich (1998, pp. 168-169) อธิบายในประเด็นดังกล่าวว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรม คือการที่สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งรับเอาวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่งมีการยอมรับทางสถานภาพว่ามีฐานะเช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น ๆ และปฏิบัติเหมือนสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคม รวมถึง Dhampunta (2010) กล่าวถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความรู้ ความเชื่อ และลักษณะการแสดงออกของวิถีชีวิตทั่วไปในสังคม และผลจากการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ทำให้เกิดเทคโนโลยีใหม่ที่น่าการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตใหม่มาให้ผู้คน และผู้คนติดต่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง

ในประเด็นนี้เมื่อใช้แนวคิดการปรับตัวทางวัฒนธรรมเป็นกรอบในการมองและวิเคราะห์จะเห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์โล่ได้ถูกครอบงำเชิงอำนาจในการหลอมรวมปรับเปลี่ยนผ่านเทคโนโลยีแห่งอำนาจต่าง ๆ เช่น โรงเรียน ศาสนา การเมือง นโยบายของรัฐ พร้อมไปกับ “ความเป็นโล่” กำลังถูกปรับความหมายละลายไปในความเป็น

ไทยอีสาน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอันเป็นกระบวนการปรับตัวตามที่ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ Bangperng (2022) ที่อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงตัวตนทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการเลื่อนฐานะทางชนชั้น มีการผสมผสานภาษาและวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่รายล้อม และใหญ่กว่า ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์สร้างหรือกลืนกลายตัวตนขึ้นเพื่อปรับเปลี่ยนจัดวางตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมในพื้นที่แห่งอำนาจ และเป็นการตอบโต้การถูกคุกคามทางชาติพันธุ์ การทำความเข้าใจตัวตนทางชาติพันธุ์ไม่อาจพิจารณาได้แต่เพียงหน่วยหรือขอบเขตเชิงวัตถุวิสัยทางวัฒนธรรม เช่น ภาษา โครงสร้างเศรษฐกิจ และสังคมอย่างตรงไปตรงมา หากแต่ควรพิจารณาบริบทความสัมพันธ์ชาติพันธุ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามพื้นที่ อำนาจ และสถานการณ์ เช่นเดียวกับแนวคิดของ Malesevic (2011) ที่ได้เสนอว่า เนื้อหาทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่พลวัตและเปลี่ยนแปลงได้ และยังเป็นปรากฏการณ์สากล (universal phenomenon) มิใช่สิ่งเฉพาะเจาะจงหรือถูกกำหนดเชิงอัตลักษณ์อย่างตายตัว

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามมา คือ การรื้อฟื้นหรือการกลับคืนมาของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Retribalisation) ในแง่นี้ พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ได้เลือกที่จะรักษาหรือประดิษฐ์สร้างมิตวัฒนธรรมอย่างอื่นของความเป็น “โล้” เช่น การฟื้นฟูและอนุรักษ์ภาษาโล้ไปพร้อมกับการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นโล้ เลือกใช้ภาษาสลับกันไปมาอย่างเลื่อนไหลทั้งภาษาโล้และภาษาอีสาน มีการประดิษฐ์สร้างและธำรงอัตลักษณ์ความเป็นโล้ไปพร้อมกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว จัดแสดงจำลองการรำโล้ทั้งบั้ง พิธีเหยา ในงานประเพณี พิธีกรรมที่สำคัญ ๆ ของหมู่บ้านโล้ จนได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อรักษาความมิตตัวตนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์โล้ให้ดำรงอยู่สืบต่อไป ซึ่งในบริบทปัจจุบันมีเพียงครู อาจารย์ เป็นแกนนำในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมโล้ ดังนั้น ภาครัฐโดยหน่วยงานท้องถิ่นควรเข้าไปสนับสนุนงบประมาณการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมโล้ และจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมโล้เพื่อความมั่นคงทาง

วัฒนธรรม พลิกฟื้นวัฒนธรรมให้มีความทรงจำร่วม และจิตสำนึกร่วมที่มีความมั่นคง เป็นอัตลักษณ์ และพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการพัฒนา

1. ข้อเสนอแนะจากคนใต้ในหมู่บ้าน ควรมีการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริม วัฒนธรรมใต้ประจำหมู่บ้าน เพราะปัจจุบันการส่งเสริมวัฒนธรรมใต้มีแต่โรงเรียน ซึ่งดำเนินการเพียงลำพัง ในปัจจุบันมีแต่ครู อาจารย์ เป็นแกนนำในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ภาษาและวัฒนธรรมใต้ ชาวใต้ในหมู่บ้านจึงต้องการให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาหลักสูตร และต้องการให้ส่งเสริมอาชีพพร้อมกับ ส่งเสริมการจัดงานประเพณี พิธีกรรมให้มากกว่านี้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ประสบการณ์ในการวิจัยภาคสนามเรื่องการปรับตัวทางสังคมวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ใต้ในบริบทสังคมอีสาน ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นประเด็นอื่น ๆ ที่ น่าสนใจ และสมควรนำเสนอเป็นหัวข้อวิจัย ดังนี้

1. ควรศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาเอกลักษณ์ และขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ใต้ เช่น การรื้อฟื้นนำเอาเอกลักษณ์มา ประยุกต์ใช้ การส่งเสริมเผยแพร่กิจกรรมทางเอกลักษณ์ การนำขนบธรรมเนียม ประเพณีที่สูญหายไป กลับมาประยุกต์ใช้โดยการรื้อฟื้น ปรับปรุง และนำไปสู่การ ปฏิบัติ เป็นต้น

3. ควรศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ใต้

References

- Bangperng, K. (2022). The dynamics of Kha-phrakaew identity in the context of Thai-Lao History and Politics. *Manusaya: Journal of Humanities*, 25(1), 1-19. [in Thai]
- Burasith, Y. (2009). *Encyclopedia of ethnic groups in Thailand: So Nakhon Pathom*: Language and Culture Research Institute for Rural Development Mahidol University. [in Thai]
- Chantawanich, S. (2002). *Qualitative research methods* (11th ed.). Bangkok: Chulalongkorn University Press. [in Thai]
- Dhampunta, S. (2010). *Man and society* (2nd ed.). Bangkok: Phoom Thai. [in Thai]
- Faengsidam, S. (1999). *Taikrua: Cultural assimilation in a case study of Ban Dong Suan Pattana. Nathan Sub-disstrict, Kham Muang District, Kalasin Province* (M.A. Thesis). Maha Sarakham: Mahasarakham Unviersity. [in Thai]
- Failai, T. (2019). The Thai So ethnic group in the Sakon Nakhon Basin. *Journal of Graduate School*, 16(74), 225-234. [in Thai]
- Malesevic, S. (2011). *Ethnicity in time and space: A conceptual analysis*. <https://www.cur.sagepub.com>.
- Pontri, K. (1984). *The cultural assimilation of the So ethnic group with the culture of the Northeast: A case study Kusuman and Pho Phaisarn sub-district, Kusuman District, Sakon Nakhon Province* (M.A. Thesis). Bangkok: Kasetsart University. [in Thai]

Pongsapich, A. (1998). *Culture, religion, ethnicity: An anthropological analysis of Thai society (5th ed.)*. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

[in Thai]

Soonthornpasuch, S. (2005). *Isaan village in the cold war era: Sociology of northeastern villages*. Bangkok: Ngarn Dee. [in Thai]

Suphon, S. (1990). *The worldview of So ethnic group: The case of Ban Nong Yang Chanod Noi Sub-district, Luang District, Mukdahan Province* (M.A. Thesis). Maha Sarakham: Srinakharinwirot University. [in Thai]

Authors

Mr. Theparak Surifai

Ph.D. Student, Major Religion and Wisdom for Development,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Faculty of Humanities and Social Sciences, Mahasarakham University

Khamriang Sub-District, Kantarawichai District, Maha Sarakham 44150

Thailand Tel: 083-7988544 E-mail: theparak.su@gmail.com

Associate Professor Dr. Kiattsak Bangperng

Major Religion and Wisdom for Development, Faculty of Humanities and

Social Sciences, Mahasarakham University

Khamriang Sub-District, Kantarawichai District, Maha Sarakham 44150

Tel: 086-6350500 E-mail: kiattisak.b@hotmail.com

Associate Professor Dr. Theerapong Meethaisong

Major Religion and Wisdom for Development, Faculty of Humanities and
Social Sciences, Mahasarakham University

Khamriang Sub-District, Kantarawichai District, Maha Sarakham 44150

Tel: 091-3939705 E-mail: suchira.m@msu.ac.th